

Østlandet og noget senere også i Nordnorge end i Sør- og Vestlandet. Et forhold, forfatteren mener, må tilskrives forskellige muligheder for at fastholde og kontrollere det etablerede ægteskabssystem og dets normer i de forskellige regioner. Disse forskelle tilskrives en forskellig økonomisk/social udvikling indenfor de enkelte socialgrupper i de enkelte norske regioner. I artiklen »Fine jomfruer, gravide bruder og ugifte mødre. Forholdene i Moss rundt år 1800« forfølger Jørgen Eliassen dette spørgsmål gennem en eksemplificeret gennemgang af forskellige samfundslags holdning til moral og ægteskabsinstitutionen.

Årsagen til de regionale forskelle i udviklingen søges ligeledes nærmere afklaret i Jan Oldervoll og Sølvi Sogners artikel »Fødsler udenfor ekteskab i lys av giftermålsmarked og økonomisk udvikling ca. 1800–1850«. I dette indlæg, der nok er bogens vægtigste og metodisk set mest interessante bidrag, lykkes det forfatterne på en for nærværende anmelder overbevisende måde at forklare, at forskellene i regional udvikling må findes i forskelle i de socio-økonomiske forhold og de deraf følgende forskelle i normer, holdninger og mentalitet. Dette resultat afhænger dog, ligesom iøvrigt samtlige artikler i værket, af, at det tilgrundliggende talmateriale er tilstrækkeligt pålideligt og fyldestgørende til at diskutere regionale forskelle i mængden af illegitime forhold i 1700- og 1800-tallets Norge. Som det flere steder loyalt fremføres af forfatterne dækker undersøgelsesmateriale kun de registrerede tilfælde af illegitime fødsler. Bortrømte kvinder, som rejste bort inden graviditeten blev kendt, evt. fødsler i dølgsmål samt omfanget af aborter eller regionale og sociale forskelle i kendskabet til præventive midler kan disse undersøgelser ligesålidt som den øvrige historiske demografi belyse. Med dette forbehold må det fremføres, at de enkelte artikler formår at bibringe læseren en væsentlig forståelse af livsbetingelserne i det gamle norske samfund.

Finn Stendal Pedersen

BIRGIT LØGSTRUP: Dommer og Administrator. Herredsfogden 1790–1868. Administrationshistoriske studier 5. København, Rigsarkivet/G. E. C. Gads forlag, 1982. 269 s.

Birgit Løgstrups værk indgår i serien »Administrationshistoriske studier«, der er den publikationsmæssige del af projektet »Dansk lokaladministrationshistorie 1660-1868«. Den foreliggende bog er et bestillingsarbejde fra styringsgruppens side, hvilket dens udformning da også bærer præg af. Dette blot nævnt for at understrege de begrænsninger, forfatteren selv påpeger, at hun har måttet pålægge sig. På denne baggrund skal det så anføres, at der er fremkommet en fin, informativ afhandling, der vil kunne danne baggrund for videre forskning.

Ønsket om at se på herredsfogedens funktioner i det 19. århundrede er udsprunget af den kendsgerning, at hans arbejdsområde netop i den periode blev væsentligt udvidet. Fra i første række at have en dømmende funktion (som dommer og politimester), blev en lang række administrative funktioner lagt til hans ressortområde, som f.eks. auktionsforvalter, skifteforvalter og overformynder, lægdsforstander, tilsynsførende med det lokale brand- og vejvæsen samt herredsskriver. Denne udvikling ser dr. Løgstrup som en illustration af de teoretiske overvejelser hos Max Weber om bureaukratisering, men desværre lader hun sagen blive ved denne antydning.

Undersøgelsen er baseret på lovstof, betænkninger og indberetninger, mens det ikke har været muligt at supplere dette materiale med sonderinger i herredsfogedarkiver, hvilket er bogens afgørende begrænsning. Forfatteren finder, at til trods for at det normative lovstof viser herredsfogedembedet, som lovgivningsmagten ønskede det skulle være, så udvider indberetninger fra herredsfogeder og amtmænd billedet så tilpas meget, at det til en vis grad viser, hvorledes systemet fungerede i praksis. Her bør det bemærkes, at ingen herredsfoged

vel havde til hensigt at bidrage med oplysninger, der kunne stille hans eget arbejde i et dårligt lys. Men yderligere undersøgelser vil netop kunne belyse denne side af sagen.

Fremstillingen er autoritativ i det væsentlige, selvom enkelte detaljer kræver præcisering. Den udviklingslinje, Birgit Løgstrup afstikker for herredsfogedernes indflydelse på tinge som dommer, må revideres. Hun mener, at herredsfogeden indtil slutningen af det 17. århundrede var den udfarende kraft, hvorefter hans indflydelse sank i første halvdel af det 18. århundrede (i forbindelse med standens ringe stilling, uddannelsesmæssigt og socialt). Fra 1751 blev herredsfogeden igen den aktive part (i kriminelle sager), for sluttelig efter 1791 at blive superaktiv med det inkvisitoriske principps endelige gennembrud i proceduren. Bortset fra at overgangene var betydeligt mere glidende end antydte, så var herredsfogeden på ingen måde særlig aktiv indtil slutningen af det 17. århundrede, men spillede i overensstemmelse med procedurens akkusatoriske princip en passiv rolle.

Kortet s. 249 over herrederne vækker nogen undren. Det viser herrederne på basis af de middelalderlige sysselprovstier. Mon det ikke havde været muligt at finde et mere tidssvarende kort? Et enkelt punkt i fremstillingen illustrerer den udvikling, der med et slag kan foregå inden for forskning, og som Birgit Løgstrup derfor, da bogen blev skrevet, var ude af stand til at tage stilling til. Kort tid efter værkets publikation opstod diskussion om en hidtil fastslået kendsgerning: at der aldrig blev udgivet en samlet lovbog for politivæsenet i Danmark i lighed med Danske lov, selvom der i fortalen til denne blev proklameret en sådan. I løbet af det sidste år er en heftig debat opstået mellem kriminologen Henning Koch og retshistorikeren Inger Dübeck om rigtigheden af denne opfattelse (HT bd. 82:1 og *Danske og Norske Lov i 300 år* red. af Ditlev Tamm).

Jens Chr. V. Johansen

L. S. RAVN: *Lærerne i Nordslesvig ca. 1814–1920*. 1. og 2. halvbind. Historisk Samfund for Sønderjylland. Åbenrå, 1978. 375 s. + 159 s. Duplikeret, ikke i boghandelen. 110 kr.

Efter et liv i skolens tjeneste gik skoleinspektør L. S. Ravn 1961 på pension og har siden fundet kræfter til et bemærkelsesværdigt skole- og personalhistorisk forfatterskab om sønderjyske emner. 1966 udkom »Danskuddannede folkeskolelærere i Nordslesvig under preussisk styre« og i 1971 »Lærerne under sprogreskripterne 1851–1864«. Hans 1978 udsendte opslagsværk »Lærerne i Nordslesvig ca. 1814–1920« foreligger i to dupliserede halvbind i A4-format. 1. bind indeholder i alfabetisk orden 3.149 kortbiografier af lærere i Nordslesvig i det angivne tidsrum. 2. bind indeholder nordslesvigske landsbyskoler i alfabetisk orden med lærernavnene for hver skole i kronologisk rækkefølge, de nordslesvigske købstadsskoler ordnet på samme måde, og dernæst et afsnit om lærernes uddannelse på tyske og danske seminarier i tiden 1781–1920. I dette sidste afsnit finder vi både beskrivelser af uddannelserne og uddannelsesstederne, som især for den preussiske tids vedkommende påkalder sig interesse, og lister over de uddannede seminarister. Dog mangler de 664, der 1886–1920 blev dimitteret fra Haderslev seminarium, og Tønder seminariums dimittender. Dem kan brugeren finde hos Harboe Kardel: *Geschichte des Haderslebener Seminars von 1884–1920* (Åbenrå 1962) og hos Jens Lampe m.fl.: *Tønder Seminarie-Stat* (Åbenrå 1963).

De korte lærerbiografier har varierende længde, som dog sjældent overstiger 10 linier, i gennemsnit er de vel på en 5 linier. De mere fyldige indeholder fødsels- og dødsdatoerne og -stederne, forældrenes navne, faderens erhverv, ægtefællens navn, svigerforældrenes navne og erhverv, uddannelsesstedet, dimissionsåret, ansættelsesstederne med datoer og den biograferedes indplacering. De enkelte oplysninger er uden kildeangivelser, dog gives der